

Az e-könyv hosszú menetelése

Az e-könyvek polcfolyómétereiket szabadítanak fel, csökkentik a költségeket, és lehetővé teszik, hogy a könyvtáros pontosan mérje a használatot, és a gyűjteményépítést hajszálpontos használói statisztikákra alapozza. Az e-könyv, csakúgy, mint az *e-tan-könyv*, fokozza az oktatás és a tanulás hatékonyságát interaktivitásával, keresési opcióival, az oktatási forrásokhoz való direkt hozzáféréssel. Éppen ezért jogosan merül fel a kérdés, hogy miért olyan lassú az elektronikus könyv, illetve az elektronikus tankönyv piaci terjedése? Míg az e-folyóirat szinte már normának számít, miért ódzkodnak a kiadók az e-könyvtől és az e-tankönyvtől?

Az e-folyóiratokat a könyvkereskedők csomagban kínálták és erőltették, a könyvtárak így a minőségi periodikák mellett silány és profillidegen lapok tömegét is megvették. Az e-könyvek terítését a kiadók hasonlóan gyűjteményként képzelik el – a könyvtárosok viszont tematikus csomagokat szeretnének a kiadó által összeállított csomagok helyett, de az egyes címek szerinti válogatás jogát is fenntartanák maguknak. A kiadóknak és a terjesztőknek még nem sikerült tökéletes üzleti modellt találniuk, ugyanakkor a könyvtárosok, a hallgatók és a kutatók igényei is alakulóban vannak. Nem kétséges azonban, hogy az e-könyvek előbb-utóbb landolni fognak a könyvtárakban.

Az USA-ban a diákok mozgalma az e-tankönyvek szabad elérése mellett érvel, amit a könyvtárak is támogatnak, azon az alapon, hogy az elektronikus terjesztés amúgy is csökkenti a kiadvány árát. Igazából azonban ez nem ilyen kristálytiszta képzet, hiszen egy könyv árának mindössze 5-10%-a megy el a papírra és a terjesztésre. *K. Milloy*, a brit felsőoktatás technológiai fejlesztését irányító *Joint Information Systems Committee (JISC)* projekt menedzsere szerint a számba jöhető üzleti modelleket 12 konferencián 251 könyvtáros vitatta meg és arra a következtetésre jutott, hogy a könyvtári beszerzési eljárás továbbra sem nélkülözhető, nem válik feleslegessé. A könyvtárosok túlnyomó többsége azon az állásponton van, hogy az e-

tankönyveket a könyvtár területén ingyenesen elérhetővé kell tenni a diákok számára, a költséget pedig a könyvtárnak kell állnia. A diáksereg részéről nagy az igény az online kurzusok tananyagai iránt, és el is várják, hogy ezekhez a könyvtárban hozzáférjenek. Elég nagy a szakadék a könyvtár e-tananyag kínálata és a diákok által igényelt e-tankönyvek között. A szűk keresztmetszet, az online tartalomtermelés korlátja sokak szerint a kiadóktól ered: aggódnak a kiadók, hogy a nyomtatott anyagból származó bevételhez képest itt csökkenéssel kell számolniuk.

Az elektronikus tankönyv igen vonzó forma az akadémiai közösség számára. A keresés és a jegyzetelés gépi lehetőségei messze túlszárnyalják a hagyományos nyomdai terméket, s az e-tankönyv társadalmi-baráti hálózatokba való beintegrálása még újabb dimenziókat nyújt a diákoknak. A tanár szövegrészeket emelhet ki, amelyeket a diákok számára elérhetővé tesz. Az e-tankönyv revideált változatait, a frissítéseket, valamint a szerzővel folytatott alkalmi *csetelést* is kínálhatná az e-könyv. A *Cengage* 2007-ben elindította az „iChapters” (interaktív fejezetek) c. térítéses hálózati szolgáltatását az amerikai diákok számára; az európai debütálást 2008 második felére tervezik. Az i-fejezetek szolgáltatásban mód van nemcsak teljes e-könyv, hanem szövegrészek, tartalmi darabkák megvásárlására is. Az előfizetés hat hónapra szól, amit meg kell újítani. A hathónapos időtartam az amerikai körülményekhez alkalmazkodik, hiszen egy egyetemi–főiskolai kurzus általában egy félév alatt lezajlik az USA-ban, szemben az európai, hosszabb kurzusokkal. Az e-könyv ideális helye az akadémiai rendszerben magától értetődően a virtuális tanulási környezet (*virtual learning environment = VLE*) – igaz, ebből az alkalmazásból nagyon sokféle van. Feltehetőleg a *Moodle*, az online tanulói közösség nyílt forrású programja is népszerű terepe lehet az e-könyvnek. *Jay Katzen*, az *Elsevier Science Direct* vezetője tagadja, hogy a nyomtatott anyagokból származó jövedelem esetleges kiesése lenne az online tarta-

lomtermelés fékje. A csökkenő profit csupán átmeneti lehet, szerinte az emberek úgyszólván invesztálni fognak haszonnal kecsegtető termékekbe. Az e-könyvtermelés fokozódását az is ösztönözheti, hogy nincs technikai akadály annak, hogy a keresőmotorok az e-könyveket is pásztázzák, s a találatokban való felbukkanás megsokszorozza a láthatóságot, a *vizibilitást*. A kiadóknak viszont még fontosabb, hogy az automatizált tartalomelérés protokollja biztosítja nekik a tartalom feletti ellenőrzést. Az *Automated Content Access Protocol* (ACAP) implementálását a kiadók egyre nagyobb hányada elvégzi.

Az *MPS Technologies* kizárólag e-könyveket publikál saját platformján keresztül. A hozzáférés kifinomult szabályrendszere szerint tudja kínálni a szabad hozzáférésű tartalmat, vagy azt például, hogy belépés után a szöveg mekkora hányada legyen látható. Ebben az eljárásban a Google hírközlő szoftvere szolgált mintának. *D. Sommer*, az ACAP kereskedelmi igazgatója úgy véli, két-három éven belül már nem lesz érdekes, hogy a megjelenési forma folyóirat vagy könyv, csak a tartalom számít. Már olyan platformok készülnek, amelyek egyaránt képesek könyv és folyóirat kezelésére, és összevont keresztkeresést is lehet végezni. Szervezeti szempontból a hagyományos, mereven elkülönülő szekciókkal rendelkező kiadók kénytelenek változtatni. Már cikkeket és könyvfejezeteket, illetve azok részeit is kínálniuk kell. A könyv és a folyóirat összeolvadása új üzleti modell körvonalait sejteti. A kiadóknak viszont fel kell hagyni az a „csomagjaikat”.

A *Netlibrary* e-könyvterjesztő cég szóvivője szerint, amikor a diák online kutatást végez, a könyv mint elektronikus formátum megszűnik. Ahelyett, hogy

könyveket, könyvcímeket gyűjtene, majd azokban kutatna, egyszerűen a könyvtár katalógusában elérhető e-könyvek tízezreiben indít teljes szövegű keresést, amelynek eredményeképpen pontosan meg fogja találni mindazokat a részeket, szövegdarabokat, amelyekre szüksége van. Ugyanakkor annak sincs tudatában, hogy melyik könyvben van a megtalált szövegdarab. Az adott könyv csupán akkor válik érdekessé, amikor hivatkozási szempontból meg kell adni az adatokat.

A *University College London* CIBER kutatási központja végzi a *SuperBook* projektet, amely 3000 e-könyvrészletet tár az egyetem közössége elé és megvizsgálja, mi történik. A kezdeti eredmények azt mutatják, hogy az információs viselkedés erősen nemtől függő és nagyon változékony. Az e-könyv vagy e-periodika szolgáltatása eltérő, mondja *Chris Armstrong*, a projekt munkatársa, egyik sem természetes következménye–kifutása a másoknak. A folyóirat képlékenyebb, az elérés fő pontja a cikk, amelynek van egy absztraktja, míg az e-könyvhöz az elérés inkább könyvszinten mozog. A folyóirat periodicitása miatt elérési szokás is kialakulhat. *Armstrong* szerint a folyóiratok voltak az indexelő és referáló adatbázisok fókuszai, és a teljes szöveg irányába való átlépés a dolgok természetes következménye. Nincs hasonló előkészítő–felkészítő fázis az e-könyvek esetében. Az e-könyvekhez vezető út a könyvtáros szerepét kissé elmozdítja, többek között annyiban, hogy – mint már említettük – a pontos statisztikák nyomán kialakíthatja az optimális gyűjteményt.

/CALDWELL, Tracey: The long march of the e-book. = Information World Review, 245. sz. 2008. ápr. p. 12–14./

(*Bánhegyi Zsolt*)